

ΠΑΔΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ Καζαντζάκης

Του κ. ΝΙΚΟΥ ΑΓΓΕΛΗ

*Οχι. Δεν έχω πρόθεση να σάς, κάτω φιλολογική ανάλυση, τού έργου του Καζαντζάκη είκοσι χρόνια σήμερα από το θάνατό του. Ούτε να εγκύψω σάν τυμβωρύχος στα προσωπικά του κατόλιστα. Μεγάλο παραμυθά άποκαλούσε ο ίδιος τόν εαυτό του. Και γιατί άπό τόν δομέ αλλοιώως έμείς άπό μία στήλη καθαρού παραμυθού;

Πρίν άρχίσουμε τήν άφήγησή θά πρέπει ν' άφιερώσωμε μερικές άράδες για τή «γύρω άπό τόν άναστύθηκε άπό τήν έποχή πού έγινε διά σημος και ίδεάτερη, άπό τήν έποχή πού ίδεάτερη. Δεκάδες άνθρωποι πού δέν είχαν τί άλλο χρησιμώτερο νά κάμουν έπιασαν τό υστέρη. —άν μά εύκαιρία αύτοπροβόλης— και άρχισαν νά σκαλίζουν τό πτώμα του. *Οχι τό έργο του τό πολύμορφο και τερματισμένο. Τή ζωή του τίς τερματισμένες του, τήν προσωπική του περιπέτεια. *Οχι ήταν ά νίκανος, άχι δέν ήταν. *Οχι είχε δάνασο πάναους, άχι ήταν ο ίδιος δάναος, και ή «φιλολογία» αύτή δέν είχε δέβαια στόχο τήν ψυχολογική κατάσταση του μεγαλοδοξοθηρία για τήν σκανδαλοθηρία. *Ενας άγώνας μέ έχθρική, κατεδαφιστική διάθεση. Και αύτό φαίνεται και άπό τόν άγκό τής δουλειάς: Οι σελίδες πού είναι άπερωμένες στό πρόσωπο και στην προσωπική ζωή του Καζαντζάκη είναι διπλάσιες από κείνες πού έχουν άπεριωθή στό καθαυτό έργο του...

Κι όμως ο Καζαντζάκης άφησε τόσο πλούσιο έργο πού οι φιλόλογοί μας θά μπορούσαν νά άσχαλούνται έναν αιώνα. Οι πολλοί προτίμησαν άσημαντες λεπτομέρειες τών προσωπικών του άδυναμιών. *Ετσι είχε γίνει κάποτε και μέ τόν Καβάφη. Εύτυχώς πού ο λαός πού διαβάσει, δηλαδή ή μικρή μέ τήν άσχαλωτή λογοτεχνίας, άποφεύγει συστηματικά τά τυμβωρύχικά κείμενα. Διαβάσει τά έργα και καμιά κριτική τών έργων τών έργων. Θεωρεί άρκετό τό έργο ενός ανθρώπου και άσχαλωθεί για τίς πεζότητες πού συγκροτούν τόν συγγραφέα του και τόν δημιουργό του. *Ο Καζαντζάκης μπήκε στην ψυχή του «λαού πού διαβάσει» μέ τήν μυθιστορημά του. Δεν κέρδισε τήν εκτίμησή μέ τούς περίπλοκους φιλοσοφικούς στοχασμούς μέ τίς άντίφατικές πολιτικοκοινωνικές άπόψεις πού διακρίνω κατά καρούς. Και μάλιστα κέρδισε τή μάζα μέ τά πιά άπλά και πιά προστά άπό τά μυθιστορήματα αύτά. *Ετσι επιβεβαιώθηκε και στην περίπτωση του ή αλήθεια έτι: ο άπλός άνθρωπος — άνεξάρτητα άπό τό βαθμό τής μορφωτής του — θέλει άπό τόν λογοπέχνη άπλότητα, σαφήνεια, παραστατικότητα και, ουχιά, άνθρωπιά. Δεν τόν θέλει άσκαλο πολιτικό ή ήθικό...

Στόν σύλλογο «Κνωσός» φύλαξαν πολλά γράμματα του Καζαντζάκη. Άδελφικές όμολογίες σέ παλιούς φίλους και συμμαθητές του. Πικρές ή εύφρόσυνες άναμνήσεις. Παρασάφαρα και χωράτα. *Ετσι, μικρά διστίχα... *Από τά γράμματα αύτά πού κατένα τους, μικρό ή μεγάλο ήταν και ένα λογοτεχνικό άριστούργημα, άνάβλυζε ή γνήσια ψυχή του Καζαντζάκη: «Είμαι ένας παραμυθός και σάς έχω άντικρύ όλους, στόν καφενέ του Άλή Μπαμπά και

σας ιστορώ τά θάματα τού κόσμου άνακατέυοντας αλήθειες μέ ψευθείς...».

Χρόνια ύποστήριζα πώς τό καλύτερο βιβλίο του Καζαντζάκη ήταν ο «Καπετάν Μιχάλης». *Ενα κείμενο χωρίς πολιτικούς προσανατολισμούς. Χωρίς βασανιστική φιλοσοφική σκοπιμότητα. Λαγανό, άλοζώντανο, πρωτοφανές στην Έλληνική πεζογραφία: τριάντα πρωταγωνιστές ο ένας νά συναγωνίζεται τόν άλλο σέ «ύψος» και «προσωπικότητα». *Ακόμα και λαογραφική αξία. Άναπαριστούσε μία έποχή μέ τόση πιστότητα πού έλεγες καθώς διάβαζες τό βιβλίο πώς ζής στό τουρκοκρατημένο Κάστρο μέ τίς «έλευθερίες» τής Σύμβασης τής Χαλέπας και τήν ίδιορρυθμία τής τουρκικής παρακμής. Διαπίστωνα πώς τήν ίδια άντίληψη είχαν και πολλοί άλλοι. Μπορεί στό φανερά νά ύποστήριζαν πώς σημαντικώτερο βιβλίο του Καζαντζάκη ήταν ο «Τελευταίος Πειραμός» ή δέν ξέρω πού άλλο, αλλά οι ίδιοι διαβαζαν και χαίρονταν τόν «Καπετάν Μιχάλη». *Ο Καζαντζάκης δέν ήταν φιλόσοφος ήταν λογοτέχνης, ποιητής και παραμυθός και ή αξία του έπρεπε νά μετρηθεί μέ τούς άλλα στοιχεία της συναναστατικότητα, τή δύναμη τού λόγου.

Οι μορφωμένοι αλλά μή ειδικοί στην φιλολογία προτιμούσαν Καπετάν Μιχάλη. Πολλοί έπιστήμονες, πολιτικοί, έπιχειρηματίες. *Ο Γ. Καρτάλης έλεγε στην «Έλευθερία» πώς τόν είχε συναρπάσει τό βιβλίο. Και ο Σοφοκλής Βενιζέλος, πού είχε ζήσει σάν μαθητής στούς τόπους πού άπευλίσειται τό μυθιστορημα, τό είχε στό κομοδίνο του κρεβατιού και, όπως δήλωσε κάθε θράση μερικές σελίδες σέ πέμπτη ή έκκτη άνάγνωση!

Θυμώμαι τή συντριβή πού έννοιωσα όταν διάβασα για πρώτη φορά τόν Καπετάν Μιχάλη. Δεν πίστευα στό μάττα μου. *Ημουν φαντάρος και μόλις τό τέλειωσα κατέ-

θηκα στην αύλή του σπιτιού πού έμεινα, νύχτα, χειμώνας, άναφα φωτιά και έκαιφα 330 περίπου πυκνογραμμένες χειρόγραφες σελίδες: Οι περισσώτεροι ήρωες, τά πιά πολλά άνέκδοτα ή λαϊκές έκφράσεις τά περιστατικά τής ιστορίας, οι συνήθειες πού είχα επενδύσει τό βιβλίο μου βρίσκονταν κώλας τυπωμένα στό «Έλευθερία ή Θάνατος» στόν Καπετάν Μιχάλη του Καζαντζάκη. Και ήταν εύτυχισμα πού δέν τό τυπώσα πρίν τό διαβάσω.

Λίγα χρόνια πρίν από τό θάνατο του Καζαντζάκη είχε ένταθί ο «δικηγόμος» τού έργου του. Στενοκέφαλοι κληρονομοί και άκόμα πιά στενοκέφαλοι εκπαιδευτικοί είχαν ύμηλοοργήσει ένα φοβερό κλίμα γύρω από ό,τι θυμίσε τό μέγα Λογοτέχνη. Δεν τόλμυσε κανείς νά μλήση καν μερικά άπό τά βιβλία του. *Εμείς οι νεαροί προσπαθούσαμε τότε νά σπάσουμε τό φράγμα τής προσκοπίας. Δεν χρειάζεται νά πώ πώς έκείνοι πού σήμερα μεγαλοφώνάζουν για τόν Καζαντζάκη κείνες τίς ώρες τού διωγμού νόσφαιζαν άπό σιωπούσαν. *Ορμητήριο μας ήταν ο «Κήρυκας» τών Χανίων. Γράφαμε, ξαναγράφαμε φωνάζαμε, καλούσαμε τούς Δημάρχους και τό λαό νά υπερασπίση έναν άδικομένο άνθρωπο. Μας φοβέριζαν πατάδες και χωροφυλάκες. Μά δέν σταματούσαμε. Και μία φορά ήθε στό δικό μου όνομα τό μεγάλο έπαθλο του άγώνα: *Ενα γράμμα του Καζαντζάκη άπό τήν Άντίπη. Λίγες λέξεις. «*Αγαπητέ μου φίλε. Διαβάσα τά τόσο καλογραμμένα άρθρα σάς. Μα κεί ή φωνή τής Κρήτης». κλπ.

*Όπως τόσες άλλες φορές στό παρελθόν, στην πολιτική ή στην πνευματική ζωή, ή Κρήτη έμπνευματιστή, σέ έναν άγώνα. *Ετσι: ο άγώνας αύτός έπαυσε ειδική μορφή. *Άλλο φαντάρος, μέ τά μαύρα κεφαλομάντηλα χαμηλά

πούσαν όλο και πιά πολύ τό «πνεύμα» του συγγραφέα. Δεν είχαν παραδειγματισθή άπό τήν περίπτωση του άνηκουστικού μας ήγήτη...

*Ακολούθησε εκείνη ή ανατριχιαστική υπερπεριφορά τής Έκκλησίας πρός τόν νεκρό πλέον Καζαντζάκη. *Η έντολή νά μείνη έξω από τίς εκκλησίες τών Άθηνών. *Η άρνηση του μητροπολίτη Κρήτης και όλων τών παπάδων του Μεγάλου Κάστρου νά τέλειωσαν τή λειτουργία στην κηδεία. *Εμεινε άπόσπαστος ένας σενιός και άποφασιστικός παπας - Σταύρος, στρατιωτικός ιατρός, πού άφήρισε τίς έντολές και άπειλές, έπιασε ένα σταυρό και άνέθηκε μαζί μέ τόν άπλό λαό στόν προμαχώνα του Μαρτινέγκο και άποθέσαν τόν Καζαντζάκη στην γη πού μέ τόσο πάθος αγάπησε και ύμνησε, στό μπεντέντα του Μεγαλόκαστρου. *Ο παπάς αύτός πλήρωσε μέ αύστηρά φυλακή τό τόλμημά του νά κηρεύσει έναν άνθρωπο. *Άλλά και χωρίς αύτό ή κηδεία θά γινόταν μέ δλη τής τής μεγαλοπρέπειας. *Άφες βρακφόροι άπό τίς Μαδάρες και τόν Ψηλορείτη, μέ τά μαύρα κεφαλομάντηλα χαμηλά

στά μάτια άντιστέκοιταν σάν άνώνυμο έκκλησιαστικό και πολιτικό καταπιεστή, άρπιαζαν τό φέρετρο στούς ώμους και τό μετέφεραν ψηλά στό Κάστρο:

— Παραμερίστε μαρέ, μά αύτούς τούς άνθρώπους τους θάβουσε άντρες δέν τους θάβουσε παπάδες...

*Ηταν ή δικαίωση του πνευματικού ανθρώπου...

*Αν είχε κανένας κέφι για κουγά θά μπορούσε νά άνερωματικέτα ολόκληρη άνευ μερικών ανθρώπων και «προοδευτικών πολιτικών» πού είχον τήν έποχή εκείνη «πόστα» και δέν τόλμησαν νά μιλήσουν δέν ο νεκρός πεισιόταν σάν κουφάρι σκύλου, άπό χώρο σέ χώρο. Και τώρα κραυγάζουν και ύμνουν και καταγορούν... *Ετσι συμβαίνει πάντα στόν τόπο μας...

...Μία φοιτήτρια μου έλεγε προχθές πώς δταν σκέφτεται τόν Καζαντζάκη, θυμάται τόν Κοσμά, τόν άνηψιό του Καπέτάνιου πού γύριζε στην Κρήτη και θάύμαζε τόν πέτρονολογιστή, ο Γιούχτα.

*Δέν πέθανε ο γίγας, συλλογισμοί. *Όσο ζή και σάλει ει μέσα μου, δέν πεθαίνα... Οι άλλοι θά τόν ξεχάσαν άπό μέσα κρέμεται ή ζωή του. Μέ κρατάει, μά κ' έγώ τόν κρατώ...».

Είμαι, τόσο συγκινητικός: *Ετούτο: οι νέοι που συλλυγούνται τόν Καζαντζάκη, θά φέρουν τή μνήμη του πέρα στό μέσο του 21ου αιώνα. Και βλέπουμε...

ΝΙΚ. ΑΓΓΕΛΗΣ
(Άπό τήν «Ακρόπολη»)

ΕΙΡΗΝΗ ΔΗΜ. ΣΚΑΡΑΚΗ
ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ
 (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ)
 Δέχεται: 11-1 π. μ. και 5-8 μ. μ.
 καθημερινώς
ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ 29 - ΧΑΝΙΑ
 (*Οπισθεν Α' Γυμνασ. Άρρένων Χανίων)
ΤΗΛ. 27.166
 Συμβεβλημένη μετά του Δημοσίου
 και λοιπών Τομεών

ΣΕΡΑΦΕΙΜ Γ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ
 ΕΙΔΙΚΟΣ ΠΑΘΟΛΟΓΟΣ
 ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
 τ. Έπιμελητής Καρδιολογικής Κλινικής
 Πανεπιστημίου BIRMINGHAM ΑΓΓΛΙΑΣ
 Διευθυντής Α' Παθολογικής Κλινικής
 Νοσοκομείου Χανίων
 Δέχεται εις τό Ίατρείον του
**ΤΖΑΝΑΚΑΚΗ 98 (πλησίον
 Πολυκλινικής)**
 8 - 10 π. μ. και 5 - 8 μ. μ.
 πλήν άπογεύματος Σαββάτου
ΤΗΛ. 53.444

ΠΡΟΣΟΧΗ
ΤΡΑΚΤΕΡ ΣΤΑΓΙΕΡ
 ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ
Ε. Π. ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ
 ΚΑΣΤΕΛΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ
Τηλ. (0822) 22407

ΕΛΑΤΕ ΜΑΖΙ ΜΟΥ